

EVOLUCIÓ DELS CENTRES MITJANS PONDERATS DE POBLACIÓ I HABITATGE A MALLORCA (1950-1986)

Pere J. Brunet Estarellas, coordinador *

RESUM: Evolució dels centres mitjans ponderats de població i habitatge a Mallorca (1950-1986).

La determinació del centre mitjà ponderat de les variables de població i d'habitatge entre 1950 i 1986 permet conèixer un aspecte nou, lligat als canvis territorials que s'han produït a Mallorca els darrers trenta-cinc anys. L'anàlisi d'aquesta mesura de centralitat utilitzada a l'estadística espacial ha confirmat no sols la direcció del fenomen, de manera especial la relació dels distints municipis amb el litoral o amb la capital, sinó també la magnitud del canvi.

A partir dels nomenclàtors, l'element que ha servit per determinar els centres ha estat l'entitat de població, la validesa de la qual es posa en dubte per a certs tipus de treball.

PARAULES CLAU: Centres mitjans ponderats, població-habitatge, Mallorca 1950-1968.

RESUMEN: Evolución de los centros medios ponderados de población y vivienda en Mallorca (1950-1986).

La determinación del centro medio ponderado de las variables de población y vivienda entre 1950 y 1986 permite conocer un aspecto nuevo, relacionado con los cambios territoriales producidos en Mallorca en los últimos treintaicinco años. El análisis de esta medida de centralidad utilizada en estadística espacial ha confirmado no sólo la dirección del fenómeno, de manera especial la relación de los distintos municipios con el litoral o con la capital, sino también la magnitud del cambio.

A partir del nomenclátor, el elemento que ha servido para determinar los centros ha sido el de entidad de población, cuya validez es dudosa para cierto tipo de trabajos.

PALABRAS CLAVE: Centros medios ponderados, población-vivienda, Mallorca 1950-1986.

(*) Aquest treball ha estat coordinat pel professor Pere J. Brunet i realitzat pels alumnes M. R. Beltran, F. Bover, A. M. Corbí, M. Duran, J. Ginés, M. M. Laita, C. M. Llabrés, A. Martí, C. M. Mascaró, M. Morell, J. Servera i M. J. Tejedor.

Els diagnòstics i estudis realitzats als darrers anys sobre la problemàtica territorial coincideixen a apuntar com a característiques fonamentals més rellevants distintes però dependents:

— L'existència d'una xarxa urbana dins la qual Palma és el centre funcional, amb una estructura macrocefàlica sobretot el territori i una especial influència sobre els municipis més propers.

— Un important desenvolupament de la franja litoral, dedicada a activitats turístiques i que, com diu RULLAN, O (1987): "passen a ser la matèria primera més valorada del nostre territori" (pàg. 57).

— L'existència d'una sèrie de municipis que, pel fet de ser interiors o tenir costa amb forts impediments de caràcter físic, han tingut un desenvolupament econòmic o urbanístic poc important.

Aquesta versió simplificada de la nostra realitat territorial avaluada des d'una perspectiva municipal ens ha predisposat a estudiar l'evolució de la localització poblacional dins de cada municipi i dels nombre d'habitatges en relació a les distintes entitats de població a les quals es refereixen els nomenclàtors. L'agrupació de municipis segons el comportament d'aquestes dues variables ens ha permès finalment relacionar aquesta nova variable municipal amb altres ja disponibles.

Objectius i hipòtesis

L'objectiu del present treball és el de comprovar el desplaçament mitjà ponderat de la població i habitatge dels distints municipis mallorquins entre 1950 i 1986, coincidint amb el cens de població al primer any i amb el darrer padró d'habitants duit a terme al segon cas. L'elecció de 1950 com a referència temporal inicial es justifica per coincidir amb el tancament d'una etapa de turisme minoritari, dirigida per una nova classe empresarial fonamentalment mallorquina, i iniciar una etapa de transició cap al gran *boom* turístic (PICOR-NELL, C. 1989). La hipòtesi de partida d'aquest treball és l'existència a Mallorca de distintes situacions quant a la dinàmica locacional de la població i dels habitatges, com a conseqüència de tres tendències produïdes als darrers anys respecte del principal nucli urbà de cada municipi:

a. una tendència centrífuga del centre mitjà ponderat de població/habitatges en direcció a la costa, als municipis de d'implantació turística,

b. una tendència també centrífuga del mateix centre, ara en direcció a Palma, als municipis veïns,

c. un comportament centrípet dels municipis de menor desenvolupament demogràfic i econòmic, amb una clara tendència a inflar el nucli urbà tradicional.

El centre mitjà com a mesura de centralitat espacial

Generalment l'elecció d'una unitat administrativa (regió, província, municipi...) com a sistema territorial d'anàlisi ha vingut justificada per la seva fàcil identificació i per venir referides a elles les dades de caràcter socioeconòmic. En qualsevol cas, el problema més greu que es presenta a l'hora de referenciar la informació a qualsevol de les categories preses en consideració és la impossibilitat de desagregar-la, ja que aquesta informació es redueix a una expressió mitjana i general.

Per això, teòricament com més petites i homogènies són les unitats territorials d'anàlisi elegides, més versemblança tindran les estadístiques o representació cartogràfica utilitzades.

Encara que el municipi sigui la unitat administrativa més petita a l'hora de referenciar informació de caràcter demogràfic o econòmic, pot subsistir el mateix problema quan aquesta amaga notables diferències internes, per exemple entre el litoral i l'interior o entre les zones planeres i la muntanya.

Però la reducció de la informació a altres valors estadístics mitjans poden tenir uns especials valors per a certs estudis geogràfics. Com explica EBDON, D. (1982), amb l'estadística espacial es poden estudiar diversos tipus de fenòmens, com punts, línies o àrees, i mesurar-se un cert nombre de característiques diferents com les de dispersió, forma, estructura, a més de la de tendència central ja esmentada.

Respecte a les mesures de centralitat, a més de la moda, mitjana aritmètica, existeix un indicador prou interessant per definir la tendència central de les estructures puntuals a l'espai: el centre mitjà.

El centre mitjà és la mesura més simple de centralitat de les que s'utilitzen a l'estadística espacial, és anàloga a la mitjana d'un conjunt de dades i expressa el centre de gravetat.

El càlcul del centre mitjà es fa a partir de la seva relació amb un sistema de coordenades, tant si es vol reduir a valors simples com si es vol ponderar mitjançant un sistema de pesos. Vegeu el procediment a EBDON, D. (1982).

Les variables de població i habitatge. L'entitat de població

El fet que els estudis sobre població hagin tingut especial desenvolupament dins de la geografia humana cal atribuir-lo a l'interès bàsic d'aquesta variable i a l'existència d'un important nombre d'estadístiques, especialment censos i padrons, des de bastant de temps enrere.

A l'Estat espanyol, les fonts principals per a l'estudi de la població són els censos i el padron de població, s'utilitzen els nomenclàtors per a definir les distintes entitats de població dins de cada municipi. Encara que aquesta darrera font és en moltes ocasions insubstituïble a l'hora de conèixer els distints tipus d'assentaments de la població, a hores d'ara, el concepte d'entitat de població que s'utilitza ja no és pràctic ni expressa la verdadera organització territorial de la població, especialment en aquells àmbits de major desenvolupament urbanístic. Per això, almenys per les Balears, el nomenclàtor es podria considerar útil per a estudis històrics i, davant la manca d'altres fonts alternatives, utilitzar-se amb summa cautela.

Pel que fa als habitatges, edificis i altres construccions similars, els censos que es realitzen paral·lelament al de població es podrien tenir com a fonts bàsiques per al seu estudi, però la seva manca de desagregació en unitats administratives inferiors als dels propis municipis fa que, per a estudis com el nostre, siguin poc operatius. Per aquest motiu, i tenint en compte les mateixes deficiències explicades abans, el nomenclàtor es converteix en la font estadística a utilitzar pel que fa als habitatges com el nostre.

El desplaçament del centre mitjà ponderat de població i habitatge entre 1950 i 1986

El total d'entitats de població de Mallorca descrites al nomenclàtor de 1950 és de 164 al 1950 i de 195 al 1986. El fet que RULLAN, O. (1987) analitzàs a la seva tesi un total de 189 nuclis de sòl urbà a Mallorca, difícilment relacionable amb el nombre semblant d'entitats de població que donaven les estadístiques oficials, confirma la poca validesa actual d'aquesta unitat d'anàlisi territorial. La necessitat de comparar dos anys distints és l'únic motiu que justifica que nosaltres l'haguem utilitzat.

Una vegada referenciades les entitats poblacionals dels distints municipis a les coordenades UTM i establerts els respectius centres mitjans ponderats, es va procedir a determinar dos valors del canvi, un direccional i un altre quantitatiu.

Pel que fa a la direcció del canvi de centre

ponderat mitjà, la primera operació consistí a unir damunt un mapa escala 1:50.000 els centres mitjans ponderats referits a 1950 i 1986. Aquest es relacionà amb els 360° que formen els quatre angles rectes d'una circumferència. Pel que fa al segon valor, com que el que es pretenia conèixer era la intensitat del canvi que es donava a municipis de morfologia i superfície prou diferents, es va procedir a homogeneïtzar-los convertint-los en cercles de superfície equivalent a la seva mida real. A partir d'aquesta transformació, es va relacionar la longitud entre els dos punts mitjans i el radi teòric d'aquestes noves unitats, expressant així la intensitat del canvi en percentatges.

Ambdós valors apareixen a la taula número 1. Un primer aspecte que convé significar és que 22 dels 52 municipis mallorquins no experimenten cap canvi o dislocació del centre mitjà simplement perquè són unitats constituïdes per una sola entitat de població. Per tant, són aquells que qualsevol increment o decrement dels valors afecta l'únic nucli urbà o entitat de població existent. Són municipis de l'interior amb l'excepció d'Estellencs i Fornalutx.

Al mapa 1 es presenta l'orientació del desplaçament del centres de població i habitatge. La hipòtesi del desplaçament d'aquests centres cap al litoral, als municipis costaners s'acompleix amb l'excepció de Campos, Andratx i Banyalbufar. El centre de Campos es dirigeix a l'interior a causa del major pes del nucli tradicional al 1986 que al 1950 (un 94'3% de població front al 67'7). Andratx presenta una tendència de la població cap a l'interior i dels habitatges cap a la costa. Banyalbufar té també aquest tipus de canvi. Pel que fa als municipis fronterers amb Palma, els que dirigeixen el canvi en direcció a aquest són Bunyola (molt especialment per l'efecte xuclador de Palmanyola), Marratxí (clarament pel nou pes del Pont d'Inca), Santa Eugènia, Algaida i Lluçmajor (direccionat cap a s'Arenal). Els únics municipis veïns de Palma que projecten una orientació distinta es situen al sector occidental: Puigpunyent, Esporles i Calvià. Mentre a Puigpunyent i Esporles es desplaça el centre cap als seus nuclis urbans principals, pel decrement relatiu de Galilea i s'Esglaieta, Calvià veu desplaçar el seu centre de gravetat cap a la costa meridional. Pel que fa als municipis de l'interior amb canvi de centre mitjà, aqueix pareix assenyalar una tendència cap als eixos de trànsit més importants.

El mapa número 2 resumeix el percentatge del canvi del centre mitjà de la població. El primer aspecte a destacar és la quasi nul·la amplitud de canvi de Palma a causa de la centralitat geomètrica del seu nucli urbà més important. L'amplitud de

canvi inferior al 20% es generalitza a tots els municipis que no confronten amb la mar, amb l'excepció de Bunyola, i als costaners de la Serra, amb l'excepció de Valldemossa i Escorca. Apareixen dos sectors formats pels municipis de Santa Margalida-Artà, Capdepera-Son Cervera-Sant Llorenç i Lluçmajor-Campos-ses Salines-Santanyí amb una desviació intermèdia. Calvià és el municipi de major amplitud de canvi, un 75%, seguit en importància per Santa Margalida. Les dades de desviacions de centres mitjans d'habitatges s'han cartografiat al mapa número 3 i assenyalen una evolució semblant a les anteriors. Les alteracions afecten bàsicament la costa, mentre el centre de Mallorca, Palma, el sector d'Estellencs-Puigpunyent-Banyalbufar-Es-porles-Valldemossa-Deià i qualque municipi aïllat o no experimenten canvi o aquest és molt petit. Calvià, Santanyí, Sant Llorenç i Escorca tenen una dislocació dels seus centres superior al 50%.

A l'anàlisi factorial per components principals duit a terme per RULLAN, O. (1987) amb una sèrie de variables territorials prèvies s'estableix un factor que es relaciona principalment amb tres elements: el litoral, el turisme i la segona residència. La

quantificació dels *scores* o pesos d'aquest factor als distints municipis i la seva mapificació (mapa 5.5.3. a l'esmentada tesi) permet observar una gran analogia amb el nostre mapa número 3, la qual cosa fa pensar que la magnitud del desplaçament mitjà ponderat de habitatges podria haver estat una variable fàcilment ajustable amb altres utilitzades.

Conclusions

Els resultats de la present investigació confirmen en gran manera la hipòtesi de partida i l'existència d'uns mosaics de municipis amb un funcionament anàleg quant als desplaçaments dels centres ponderats mitjans de població i habitatge referenciats a les distintes entitats de població dels 52 municipis mallorquins.

Les variables que millor defineixen el canvi experimentat entre 1950 i 1986 són de caràcter físic (absència/presència de costa) i funcional (desenvolupament turístic i residencial, proximitat a Palma i als eixos de comunicació més importants). El resultat de tot això és una clara diferenciació entre la corona de municipis costaners i els de l'interior.

BIBLIOGRAFIA

- EBDON, D. (1982).- *Estadística para geógrafos*. Oikos-tau ed. Barcelona.
- HAUSER, PH. M. (1972).- *La investigación social en las zonas urbanas*. Ed. Labor. Barcelona.
- QUINTANA PEÑUELA (1979).- *El sistema urbano de Mallorca*. Ed. Moll. Palma.
- PUYOL, R. (1984).- *Población y espacio*. Ed. Cincel. Madrid.
- PICORNELL BAUZÀ, C. (1989).- *Turisme i territori a les Balears*. (Tesi doctoral inèdita). UIB. Palma.
- RULLAN, O. (1985).- *El comportamiento municipal de la oferta de plazas turísticas en Mallorca entre 1965 y 1985*. XI Reunión de Estudios Regionales. AECR. Palma
- RULLAN, O. (1987).- *Espai i ordenació del territori a Mallorca*. (Tesi doctoral inèdita). UIB. Palma.

Taula num. 1

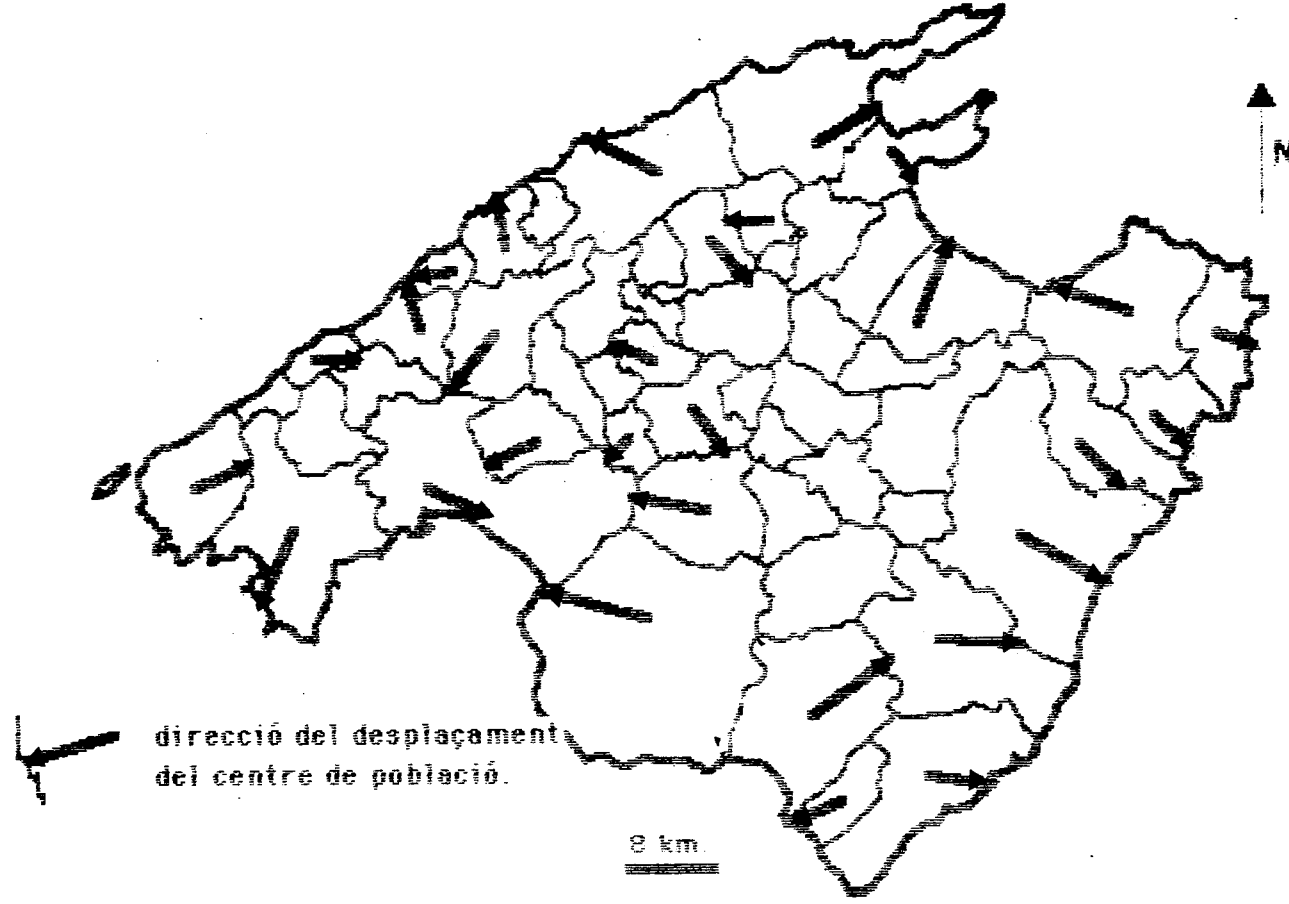
Desplaçament del centre mitjà municipal entre 1950-1986 a partir de les entitats de població

	entitats		desplaç. %	població graus	desplaç. %	habitatges graus
	1950	1986				
Alaró	1	1	-	-	-	-
Alcúdia	4	2	10	153	30	198
Algaida	5	4	3	274	4	225
Andratx	6	5	12	59	21	204
Ariany (1)	-	1	-	-	-	-
Artà	3	3	29	279	22	304
Banyalbufar	2	2	4	90	9	243
Binissalem	2	2	5	315	0	0
Búger	1	1	-	-	-	-
Bunyola	3	4	29	217	38	215
Calvià	7	17	5	199	62	172
Campanet	2	2	3	270	1	90
Campos	5	5	30	28	11	96
Capdepera	2	10	21	90	3	149
Consell	1	1	-	-	-	-
Costitx	1	1	-	-	-	-
Deià	2	2	12	256	5	6
Escorca	3	3	48	295	56	293
Esporles	2	2	7	297	4	315
Estellencs	1	1	-	-	-	-
Felanitx	10	11	14	84	34	133
Fornalutx	1	1	-	-	-	-
Inca	1	1	-	-	-	-
Llorito	1	1	-	-	-	-
Llubí	2	1	-	-	-	-
Llucmajor	7	3	47	275	38	273
Manacor	5	11	11	119	16	136
Mancor	3	1	-	-	-	-
Maria	1	1	-	-	-	-
Marratxí	4	5	6	243	30	265
Montuïri	1	1	-	-	-	-
Muro	1	1	-	-	-	-
Palma	20	19	1	135	1	270
Petra (1)	2	1	-	-	-	-
Pollença	3	5	13	60	16	60
Porreres	1	1	-	-	-	-
Pobla, sa	1	1	-	-	-	-
Puigpunyent	2	2	11	50	4	45
Sencelles	6	6	1	135	3	149
Sant Llorenç	2	6	27	116	50	69
Sant Joan	1	1	-	-	-	-
Sta. Eugènia	4	4	2	217	1	243
Sta. Margalida	3	3	52	22	48	61
Sta. Maria	1	1	-	-	-	-
Santanyí	5	9	46	90	64	97
Selva	4	4	1	153	4	120
Salines, ses	3	2	9	244	45	231
Sineu	1	1	-	-	-	-
Sóller	4	4	9	333	18	328
Son Cervera	4	11	32	126	31	131
Valldemossa	2	6	24	347	5	214
Vilafranca	1	1	-	-	-	-

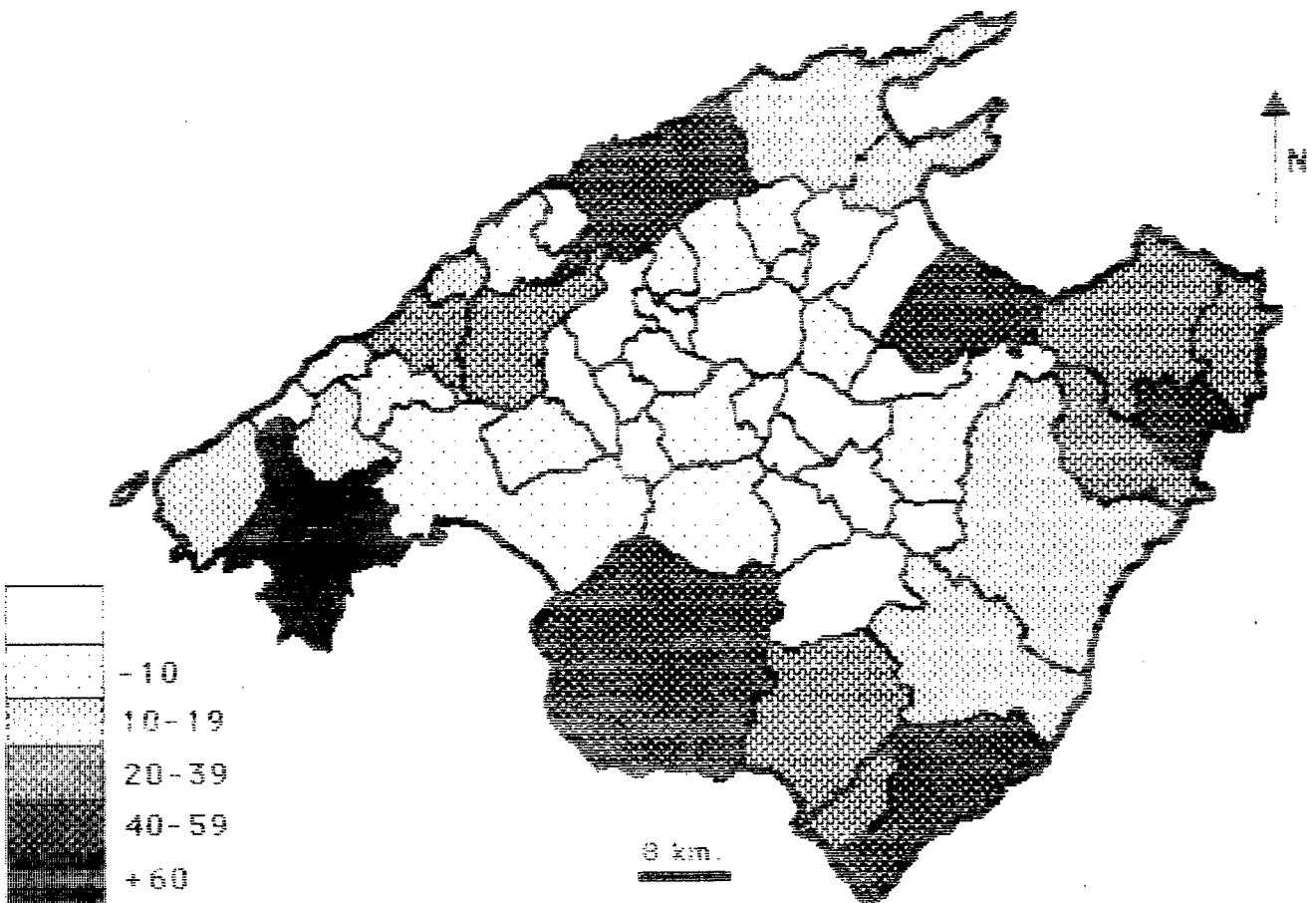
FONT: Elaboració pròpia a partir dels nomenclàtors.

(1) Ariany es segregà de Petra l'any 1982.

Mapa núm. 1
Direcció del desplaçament del centre de gravetat poblacional (1950-1986)

Mapa núm. 2
Percentatge de desviació del centre ponderat mitjà de població (1950-1986)

Mapa núm. 3
Percentatge de desviació del centre ponderat mitjà d'habitatges (1950-1986)

